

Valdes locekļa atbildība un tās apdrošināšana

Komerksabiedrības valdes locekļa amatam ir liela atbildības nasta, un, jo lielāks uzņēmums, jo apjomīgāki darījumi tiek slēgti, jo nopietnāka ir šī atbildība. Valdes loceklis atbild ar visu savu mantu, turklāt vēl ilgu laiku arī pēc tam, kad šo amatu atstājis. Zvērinātu advokātu birojs *Sorainen* 30. janvārī organizēja semināru, kurā zvērināta advokāte Santa Rubīna un vecākā juriste Zane Paeglīte iepazīstināja ar juridiskajām un praktiskajām niansēm, kas jāņem vērā uzņēmuma valdes locekļa darbā, lai tas spētu labāk pasargāt sevi no nevēlamu seku iestāšanās, kā arī – kā pasargāties no šādām sekām ar apdrošināšanas palīdzību.

Par ko un kā atbild valdes loceklis?

Būtisks faktors valdes locekļu risku izvērtēšanā ir tas, kāda ir uzņēmumu korporatīvās pārvaldības struktūra, kādā valdei ir jādarbojas. Bieži vien problēmas, ar ko valdei nāksies saskarties, var būt ieaustas jau pārvaldības modelī, uzsvēra Zane Paeglīte. Piemēram, jāpievērš uzmanība tam, kā nodrošināt, lai valde darbotos kā vienots veselums, proti, lai visa valde kolektīvi vadītu komercsabiedrību. Te vērtējams arī kolektīvās atbildības risku mazināšanas mehānisms — kā katrs valdes loceklis var kontrolēt riskus, kas izriet no pārējo valdes locekļu darbības. Tas ir jautājums par to, kā valdē tiek sadalīta atbildība, kā notiek lēmumu pieņemšana valdē un vai uzņēmumā nav kāda joma, kas vispār izslīd ārpus valdes kontroles. Tāpat jāapzinās katra valdes locekļa individuālais pienums, atbildība un jēga no

atrašanās valdē. «Svarīgi saprast, vai mani kā valdes locekli vēlas redzēt tikai «skata pēc» vai man būs reāla teikšana,» saka Z. Paeglīte. Reizēm jāpievērš uzmanība tam, vai valdē nebūtu jāiesaista ar plašām funkcijām apveltīti uzņēmuma darbinieki — arī tas var pasargāt valdes locekļa atbildību. «Lai nesānā tā, ka darbinieks pārkāpj savu pilnvarojumu, viņš ir jāatļauj, viņš saņem kompensāciju, bet reālā atbildība par to ir valdes loceklim,» iespējamo risku scenāriju iezīmēja Z. Paeglīte.

Svarīgākais pamatprincips, kā savā darbā jārikojas uzņēmuma valdes loceklim, saskaņā ar Komerclikumu — tam jārikojas kā krietnam un rūpīgam saimniekam. Šo rīcības standartu veido vairāki apakšprincipi — lojalitāte, pienācīga rūpība, laba ticība, likums un

ir īpaši sarežģīts, tad iespējams lūgt vēl viena (papildu) eksperta atzinumu — arī šādā veidā valde samazina savu atbildību. Tomēr jāatceras, ka šādā situācijā valdei būs jāspēj pierādīt, ka arī eksperta izvēle notikusi saskaņā ar «rūpīga saimnieka» principu, proti, ka šī izvēle veikta ar pienācīgu rūpību, izvēloties piemērotu ekspertu, nevis «kādu, kurš pagadījās».

Valdei jārikojas labā ticībā, kas iet roku rokā ar lojalitātes pienākumu. Tas nozīmē, ka valde primāri rīkojas komercsabiedrības dalībnieku interesēs, tomēr jāatceras, ka gadījumā, ja ir apdraudēta uzņēmuma maksātspēja, šis uzsvars pāriet uz kreditoru kopuma interesēm. Lojalitāte nozīmē izvairīšanos no interešu konflikta situācijām, nekonkurēšanas pienākumu, pienākumu saglabāt komercnoslēpumu.

Valdei jārikojas labā ticībā, kas iet roku rokā ar lojalitātes pienākumu. Tas nozīmē, ka valde primāri rīkojas komercsabiedrības dalībnieku interesēs, tomēr jāatceras, ka gadījumā, ja ir apdraudēta uzņēmuma maksātspēja, šis uzsvars pāriet uz kreditoru kopuma interesēm. Lojalitāte nozīmē izvairīšanos no interešu konflikta situācijām, nekonkurēšanas pienākumu, pienākumu saglabāt komercnoslēpumu.

statūti un likumīgi lēmumi.

Valde drīkst uzņemties riskus, jo riski ir daļa no biznesa, taču tiem jābūt attaisnotiem. Sarežģītu jautājumu gadījumā iespējams prasīt eksperta atzinumu, un, ja jautājums

Protams, valdes loceklim jāievēro arī likumā un uzņēmuma statūtos noteiktie pienākumi. Piemēram, regulāri apzināt, kas ir uzņēmuma patiesie labuma guvēji, saistīto pušu darījumu apstiprinā-

Zane
Paeglīte,
ZAB Sorainen
vecākā juriste

**Īsākais un ātrākais ceļš,
kā celt prasību pret
valdes locekli, ir,
izmantojot Komerclikuma
regulējumu, taču prasību
var celt arī vispārējā
civiltiesiskā kārtībā.
Valdes loceklim
var iestāties gan
administratīvā atbildība,
gan kriminālatbildība
par kontroles
nenodrošināšanu
komercsabiedrībā.**

NODERĪGI

39

Nr. 3 (447) 2019. gada marts

šana, saņemt dalībnieku sapulces piekrišanu noteiktu jautājumu izlemšanā. Praksē ļoti daudz strīdu rodas tieši saistībā ar valdes pienākumu sasaukt dalībnieku sapulci — kad un kā tam jānotiek, sacīja Z. Paeglīte. Valdei ir pienākums ievērot dalībnieku sapulces pieņemtos lēmumus, tomēr atkal jāpievērš uzmanība iespējamām izņēmuma situācijām — īpaši akciju sabiedrību gadījumā jāskatās, vai izlemtais jautājums vispār bija akcionāru sapulces kompetencē, vai tā drīkstēja to pieņemt un vai valde uz to drīkstēja pajauties.

Īsākais un ātrākais ceļš, kā celt prasību pret valdes locekli, ir, izmantojot Komerclikuma regulējumu, taču prasību var celt arī vispārējā civiltiesiskā kārtībā (taču tad pierādīšanas prasības ir daudz augstākas). Valdes loceklim var iestāties gan administratīvā atbildība, gan kriminālatbildība par kontroles nenodrošināšanu komercsabiedrībā. Ja valdes locekļi nepienācīgi pilda savus pienākumus un ar to nodara zaudējumus, tas atbild ar visu savu mantu.

Valdes loceklim iestājas atbildība pat par vieglu neuzmanību. Taču, lai varētu celt prasību pret valdes locekli, prasītājam jāspēj pierādīt, ka ir bijusi prettiesiska rīcība (darbība vai bezdarbība) un pastāv cēloniska saikne starp šo rīcību un komercsabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem. Tādā gadījumā valdes loceklim ir jāspēj sevi attaisnot — pierādīt, ka tas visu izdarījis kā nākas un nav atbildīgs par zaudējumiem.

Būtiski ievērot, ka valdes atbildība ir solidāra. Šis princips apstiprināts arī tiesu praksē — valdes locekļi, kas vienlaikus valdē ieņēmuši amatus, atbild solidāri. Atsevišķi jāapskata valdes priekšsēdētāja loma, jo var būt situācijas, kad atbildība tiek prasīta tikai no valdes priekšsēdētāja, kuram ir pienākums organizēt valdes darbu (piemēram, nosakot, pie kādiem darījumu summu sliekšņiem obligāti sasaucama valdes sēde, pie kādiem — dalībnieku sapulce).

Prasības celšanai pret valdes locekli ir noteikts piecu gadu noilgums. «Tātad arī pēc valdes locekļa

amata pamešanas valdes loceklim vēl piecus gadus var iestāties atbildība,» atgādināja Z. Paeglīte.

Likumā arī noteikti gadījumi, kad valdes locekļi par zaudējumiem neatbild. Pirmkārt, tā ir situācija, kad valdes locekļi rīkojies dalībnieku sapulces vai uzņēmuma padomes likumīga lēmuma ietvaros. Tāpat iespējams, ka dalībnieku sapulce atbrīvo valdes locekli no atbildības par konkrētu nodarījumu, taču šim nodarījumam jābūt konkrētam, zaudējumiem izmērāmiem līdz pēdējam centam. Piemēram, Skandināvijas komercsabiedrībās nereti esot prakse, apstiprinot gada pārskatu, dalībnieku sapulces protokolā pievienot atrunu, ka uzņēmuma valde tiek atbrīvota no atbildības par šajā pārskata gadā nodarītajiem zaudējumiem, taču praktiski tas neko nedod, jo šādā atrunā nav nekādas konkrētas informācijas. Turklāt dalībnieku sapulces lēmums atbrīvot valdi no atbildības un necelt prasību pret to nav saistošs uzņēmuma kreditoriem vai maksātnespējas administratoram.

**Jūs nekad nenopirksiet
apdrošināšanas polisi,
kas segs visus gadījumus,
jebkuros apstākļos
un pilnā apmērā.
Vai arī, ja tādu
nopirksiet, tad tās cena
būs apdrošināto risku
vērtībā plus
vēl kāds procents,
kas nosegs
apdrošinātāja
administratīvās
izmaksas.**

**Santa
Rubīna,**
ZAB Sorainen
zvērināta advokāte

Kā valdes loceklim iespējams mazināt atbildības riskus? Vispirms svarīgi pareizi organizēt valdes darbu. Te jāatceras, ka nebūtu ieteicama prakse atbildības jomas starp valdes locekļiem sadalīt tik strikti, ka katrs valdes loceklis vienīgais pārzina un atbild par savu jomu, pārējiem par to neliekoties ne zinīs. Valdes locekļi uzņēmumu tomēr vada kopīgi, tāpēc būtu jābūt savstarpējam kontroles mehānismam. Tāpat jābūt ieviestiem skaidriem principiem, kā norit informācijas plūsma, kādās situācijās tiek prasīti ekspertu atzinumi (saskaņojot to ar uzņēmuma dalībniekiem). Praksē bieži «pieklibojot» valdes sēžu dokumentēšana. Tas ir svarīgi, jo, ja valdes loceklis nepiekrīt kādam valdes kopējam lēmumam, viņam ir tiesības pieprasīt, lai viņa atsevišķais viedoklis tiktu ierakstīts protokolā. Šāds protokols var kalpot par pierādījumu, kas mazinātu šī valdes locekļa atbildības risku.

Sarežģītās situācijās valdei ir iespēja atteikties no atbildības uzņemšanās, deleģējot lēmuma pie-

ņemšanu dalībnieku sapulcei. Valde pēc savas iniciatīvas var prasīt dalībnieku sapulcei piekrišanu darījumam, un šādā gadījumā dalībnieki uzņemas solidāru atbildību par iespējamajiem no darījuma izrietošajiem zaudējumiem (šāds risinājums gan iespējams tikai sabiedrībā ar ierobežotu atbildību). Vēl jāatceras, ka valdei, lai šādi pasargātu savu atbildību, ir jāsniedz dalībnieku sapulcei iespējami pilnīga, pietiekami detalizēta informācija lēmuma pieņemšanai.

Vēl pastāv iespēja slēgt līgumus starp valdi un uzņēmuma dalībniekiem, kas samazina valdes atbildību. Piemēram, līgumā par izdevumu atlīdzināšanu var paredzēt, ka tiek atlīdzināti valdes loceklim uzliktie administratīvie sodi. Tāpat starp vienu atsevišķu uzņēmuma dalībnieku un valdi var tikt noslēgta vienošanās, ka uzņēmuma dalībnieks necels prasību pret valdi; kā saprotams, jēga no šādas vienošanās var būt tikai uzņēmumos, kuros ir viens dalībnieks (īpašnieks), šādā gadījumā valde var justies droši, ka prasība pret to netiks celta.

Apdrošināšana un tās «zemūdens akmeņi»

Valdes locekļu apdrošināšana (D&O apdrošināšana) ir civiltiesiskās atbildības apdrošināšanas veids, kura mērķis ir pasargāt personu no zaudējumiem, kas tai var rasties, ieņemot amatu komercsabiedrībā vai citā organizācijā. Apdrošināšanas mehānismā var tikt ietverta ne tikai valde, bet arī padome, kā arī citi uzņēmuma vadošie darbinieki. Latvijā gan pagaidām neesot nostiprinājusies tiesu prakse, kas noteiktu, kas ir darbinieki, kas ir vadoši vai kuri var pieņemt vadošus lēmumus, teica Santa Rubīna. «Klasisks piemērs — galvenais grāmatvedis it kā uzņēmumā svarīga persona. Vai viņš ir vai nav vadošais darbinieks? Tāpēc praktisks risinājums, iegādājoties šādu apdrošināšanas polisi, ir jau laikus tajā definēt, kuras ir vadošās pozīcijas jūsu uzņēmumā,» ieteica S. Rubīna. Daži no kritērijiem, kas varētu palīdzēt, — vai šie darbinieki var dot rīkojumus, cik būtiskus rīkojumus tie var dot, vai tiem ir padoti citi darbinieki?

Parasti apdrošinātājā pamata segumā iekļautas arī kompensācijas advokāta izmaksām civilprocesos (labiem klientiem izdodoties tikt arī pie kompensācijām advokāta izmaksām kriminālprocesos un administratīvajos procesos).

Savukārt papildsegumā var būt iekļautas izmaksas saistībā ar izmeklēšanām, ko veic valsts iestādes, piemēram, Latvijā tie nereti ir nodokļu parādi, citās valstīs arī sodi par konkurences pārkāpumiem. Tāpat atlīdzinātas var tikt pat sabiedrisko attiecību izmaksas, psihologa palīdzība u.c.

Pastāv divi galvenie apdrošināšanas modeļi. Pirmajā variantā vispirms valdes locekļa zaudējumus kompensē pati komercsabiedrība un pēc tam apdrošinātājs to atlīdzina komercsabiedrībai (šis modelis Latvijā nav populārs). Otrs variants — valdes locekļi vērsas pie apdrošinātāja un saņem kompensāciju.

Pērkot apdrošināšanu, vienmēr svarīgi atcerēties par izņēmumiem un ierobežojumiem. «Jūs nekad nenopirksiet apdrošināšanas polisi, kas segs visus gadījumus, jebkuros apstākļos un pilnā apmērā. Vai arī, ja tādu nopirksiet, tad tās cena būs apdrošināto risku vērtībā plus vēl kāds procents, kas nosegs apdrošinātāja administratīvās izmaksas,» uzsvēra S. Rubīna.

Faktiski jebkurā apdrošināšanas polisē iekļauta atruna, ka apdroši-

S. Rubīna, piebilstot, ka «laba polise ir tāda, kas šādu apakšlimitu neparedz». Runājot ar apdrošinātāju par advokāta izmaksu atlīdzināšanu, apdrošinātājs labprātāk parasti vēlas vienoties par kopējo gala summu, nevis advokāta stundas likmi, jo tiesu procesi var būt neparedzami un gari. Šādā situācijā apdrošinātājs arī tik skrupulozi necentīsies pārbaudīt, piemēram, kāpēc advokāts kādu darbu veicis konkrētā laika termiņā, vai nevarēja to paveikt ātrāk utt.

Pie izņēmumiem un ierobežojumiem, ko apdrošinātājs parasti nesedz, piederas arī tiesvedības vai prasības, kas pastāvēja jau pirms apdrošināšanas līguma noslēgšanas, mantas bojāšana vai fizisks kaitējums cilvēkiem, un, protams, arī gadījumi, kad konstatējama krāpšana vai cita veida ļaunprātīga, apzināta rīcība.

Parasti apdrošināšanas polise nesedzot arī soda naudas, kavējuma naudas vai citas sankcijas. S. Rubīna ieteica būt uzmanīgiem, ja tiek piedāvāta polise, kas it kā sola šīs izmaksas segt. Daži ārvalstu apdrošinātāji šādas polises piedāvā, taču te slēpjas āķis — parasti sīkā drukā tiek pievienota atruna par to, ka soda naudas tiek atlīdzinātas tikai tad, ja tas tiek pieļauts arī tajā jurisdikcijā, kur sods ticis piemērots. Taču, tā kā Latvijas tiesību normas šādu iespēju neparedz, apdrošinātājs uz to var atsaukties, lai pamatotu atteikšanos segt šīs izmaksas.

līguma noslēgšanas, tai jābūt pilnīgai un precīzai. Ja apdrošinājumaņēmējs apzināti sniedzis nepatiesu informāciju (vai sniedzis to aizrupjas neuzmanības) apdrošinātājam, tad apdrošinājuma līgums atzīstams par spēkā neesošu no tā noslēgšanas brīža, turklāt apdrošinājumaņēmējs arī zaudē savu samaksāto apdrošināšanas prēmiju. Ja informācijas sniegšanā ir pielauta viegla neuzmanība, apdrošinātājs 15 dienu laikā pēc šī fakta konstatēšanas var prasīt apdrošināšanas līguma grozījumus, tai skaitā arī prēmijas palielinājumu. Praksē gan neesot nācies redzēt, ka apdrošinātāji šādu iespēju izmantotu, atzina S. Rubīna.

Lai gan valdes atbildība ir solidāra, tomēr ir gadījumi, kad tikai viens valdes loceklis radījis nepatīkšanas. Šādām situācijām apdrošināšanas līgumā var mēģināt paredzēt, ka, gadījumā, ja pie uzņēmumam radītajiem zaudējumiem vainīgs ir tikai viens valdes loceklis, tad zaudējumu atlīdzināšana tiek segta tikai pārējiem valdes locekļiem, bet ne vainīgajam. Apdrošinātāji gan mēdzot šādā gadījumā iekļaut atrunu, ka zaudējumi tiek segti tiem, kas «nezināja un nevarēja zināt» par vainīgā valdes locekļa izdarītajiem pārkāpumiem vai kļūdām. «Šāds formulējums strādās tad, ja ir kāds apzināti ļaunprātīgs nodarījums, taču tas var nenostādīt tad, ja ir tā saucamais robežgadījums. Var būt situācijas, kad, piemēram, par kāda līguma saskaņošanu visi valdes locekļi zināja, taču neiedziļinājās visās detaļās, jo konkrētais līgums bija viena valdes locekļa kompetencē. Šādā gadījumā teorētiski viņi varēja zināt par iespējamo risku. Jautājums — cik e-pastu valdes locekļi dienā saņem un vai tiešām visus izlasa no A līdz Z?» retoriski jautāja S. Rubīna.

Ja iestāties apdrošināšanas gadījums, vispirms jārunā ar apdrošinātāju, lai saņemtu turpmākās rīcības instrukciju — tad, ja vēlāk rodas kādas domstarpības, ir iespējams atsaukties uz paša apdrošinātāja dotajām norādēm. Svarīgi arī, lai apdrošinātā valdes locekļa rīcībā jau pirms apdrošināšanas gadījuma iestāšanās būtu apdrošināšanas polise, jo brīdi, kad gadījums jau iestāties, viņš, visticamāk, pilno polisi ne no uzņēmuma, ne no apdrošinātāja vairs nesaņems (lai izpildītu likuma prasības, apdrošinātājs var izlīdzēties ar fragmentāra polises izvilkuma izsniegšanu). Tāpat jāatceras, ka apdrošinātais nedrīkst atzīt savu vainu, izlīgt vai kaut ko solīt, vispirms to nesaskaņojot ar apdrošinātāju. ■

Ja apdrošinājumaņēmējs apzināti sniedzis nepatiesu informāciju (vai sniedzis to aizrupjas neuzmanības) apdrošinātājam, tad apdrošinājuma līgums atzīstams par spēkā neesošu no tā noslēgšanas brīža, turklāt apdrošinājumaņēmējs arī zaudē savu samaksāto apdrošināšanas prēmiju.

nātas tiek «saprātīgas izmaksas» un «iepriekš saskaņotas izmaksas», kas visbiežāk attiecas uz advokāta izmaksām. Tāpat jāpievērš uzmanība polisē noteiktajiem apakšlimitiem. «Ja jūs kā valdes locekļu atbildība būs apdrošināta par diviem miljoniem, tas nenozīmē, ka jūs varēsiet par šo summu apdrošinātājam nest savu advokātu rēķinus — jāskatās, vai uz advokātu izmaksām nebūs attiecināts kāds apakšlimits,» brīdina

Vēl netiek segtas arī prasības, kas paziņotas novēloti. Praktiski visos apdrošināšanas līgumos tiek iekļauts termiņš, kurā prasība ir jāiesniedz, parasti tās ir 5–10 darba dienas. Tas nepieciešams, lai apdrošinātāji varētu plānot savu biznesu, jo nav pieļaujama situācija, kad kāds pieprasa kompensēt izmaksas, kas radušās pirms vairākiem mēnešiem vai pat gadiem.

Svarīgi arī atcerēties, ka, sniedzot informāciju apdrošinātājam pie